

PRİŞTİNE KÂDİRİ TEKKESİ ŞEYHİ MEHMET SEZÂİ'YE AİT BİR CÖNK

A POETRY COMPILATION BOOK BELONGING TO MEHMET SEZAI, SHEIKH OF
PRISTINA KADIRI LODGE

NEBAHAT SÜLÇEVSİ RÖR

Sorumlu Yazar/Correspondence

İSA SÜLÇEVSİ RÖR

Öz

Bu çalışmada Kosova'da tespit edilmiş olan en eski tekkelerden üçü ve bu tekkelerin bağlı oldukları Bektaşî, Halvetî, Kâdirî tarikatları ve bu tarikatlara bağlı tekkeler hakkında özet bilgilere yer verilmiştir. Diğer tarikatlar ise sadece isimleri ve tekke sayılarıyla belirtilmişlerdir. Çalışmanın omurgasını Şeyh Mehmed Sezâî'ye ait bir defter oluşturmaktadır. Uzunlamasına açılan bahse konu defter çalışmanın yazarları tarafından 2013 yılında Priştine Kâdirî Tekkesine yaptıkları bir ziyaret esnasında tespit edildi. Tespit edildiği dönemde taranmasına izin verilen eserin uzun bir aradan sonra ancak transkripsiyonu yapıldı. Transkripsiyon sonucunda Farklı şairlere ait manzum metinlerin yer aldığı bir mecmua olduğu anlaşıldı. Deftere alınmış olan manzumelerin seçiminde herhangi bir kıstas olmadığı, arada imla kusurlarının olduğu tespit edilince bu defterin bir cönk olduğuna kanaat getirildi. Nazîre olarak kaleme alınan şiirlerde Eski Anadolu Türkçesine has bazı kelimeler kullanıldığı için, Sezâî'ye ait bu şiirlerin 20. yüzyılda yazılmış olmalarından bağımsız olarak, transkripsiyon esnasında imlaya sadık kalındı; dolayısıyla özellikle yapım ve çekim ekleri düzleminde 20. yüzyıl Türkiye Türkçesi fonetik özelliklerine uyarlamak gibi bir çalışmaya gidilmedi. Transkripsiyonun ardından yapılan incelemede cönkün şekil ve içeriği hakkında kısa bilgiler verilip, Sezâî'ye ait şiirlerin bazı dil ve imla özellikleri ile kimi kavramlar üzerinde duruldu. Cönkte Sezâî'ye ait olduğu tespit edilen şiirlerden ancak birkaçı seçilerek çalışmaya dahil edildi. Makalenin sınırları zorlanacağı için şiirlerin tamamı çalışmaya alınmadı.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîlik, Halvetîlik, Kâdirîlik, Kosova'da Tarikatlar, Kosova Tekkeleri, Priştineli Şeyh Mehmed Sezâî.

Abstract

In this study, is given brief information about three of the oldest dervish lodges identified in Kosovo and their affiliations. These lodges are affiliated with Bektashi, Halveti and Qadiri orders. Other orders were specified only by their names and number of lodges affiliated to them. The backbone of the study is a notebook belonging to Sheikh Mehmed Sezâî. The notebook in question, which was opened vertically, was discovered by the authors of the study during a visit to the Kadiri Lodge of Pristina in 2013. The work, which was allowed to be scanned at the time of its detection, was transcribed a few years later. It was understood that it was a periodical containing verse text belonging to different poets. Determining that there was no criterion in the selection of the verse texts included in the notebook and noticing occasional spelling errors, it was concluded that this notebook was a poetry compilation book. Since some words unique to Old Anatolian Turkish were used in the poems written as Nazîre (parallel, imitation) although these poems belonging to Sezâî were written in the 20th century, the orthography was adhered to during transcription; therefore, no study was carried out to adapt it to the phonetic features of 20th century Turkey Turkish, especially in the field of derivational and inflectional affixes. In the analysis after transcription, we have given brief information about the form and content of the book, besides some linguistic and orthographic features of Sezâî's poems and emphasis on some concepts used. Only a few of his poems, which were determined to belong to Sezâî in this book, were selected and included in the study. Not all of the poems were included in the study as this would exceed the limits of this paper.

Keywords: Bektashism, Halvetism, Qadirism, Kosovo Dervish Orders, Kosovo Dervish Lodges, Sheikh Mehmed Sezâî from Pristina.

Giriş

Anadolu'dan Balkanlar'a ilk Müslüman Türk göçlerinin XIII. yüzyılda Anadolu'ya yönelik Moğol istilasıyla başladığı ve ilk Türkmen obalarının Bizans imparatorunun izniyle Dobruca'ya yerleştiği yönünde bilgiler mevcuttur (İnalçık, 2017, 7). Buna göre Dobruca'ya göç eden Türkmen obalarına Sarı Saltuk adında bir zat liderlik eder. Sarı Saltuk (ö. 1297-98) 'mücahid-gazi, gazi-derviş, alp-eren, mübarek zat, ermiş' gibi sıfatlarla anılan Sünnî, Alevî ve Bektaşî çevrelerince farklı yönleriyle benimsenmiş önemli bir isimdir" (Kiel, 2009, 147). Bu bilgilerden hareketle Balkanlar'a ilk gelen Anadolu Türklerinden tarikat ehli olanların önemli yer tuttuğu yönünde bir görüş ileri sürülebilir. Nitekim Barkan'a (2015, 10) göre:

"Mistik tarikat ve teşkilatın büyük bir kuvvet temsil ettiğini, aralarına aldığı halk kütesini muayyen sosyal nizamlar nasıl harekete getirerek zamanlarının vakayî'inde büyük roller oynamış olduklarını tarih esasen kaydetmektedir. (...) Fütuhâtı başarmak için Osmanlı ordularına yalnız teşkilatlı ve imanlı muharip temin etmekle kalmayıp, bu misyoner dervişlerin dini ve sosyal fikirler propagandasıyla da, halk kütleleri arasında çok faal bir maya gibi faaliyete geçerek, o memleketleri sosyal bünyesinde ve siyasi kuruluşunda büyük yenilikler yapmak için müsait kaynaşmayı yaratmakta, temsil ve fütuhât işlerini kolaylaştırmakta amil oldukları da muhakkaktır. Rum ilinin İslâmlaşmasında bu misyoner derviş gruplarının oynadığı rol her halde büyüktür."

Sarı Saltuk gibi dervişlerce başladığı kabul gören Balkan Müslüman Türklüğü İbrahim'in ifadesiyle "tasavvuf anlayışındaki derin insan sevgisi, yüksek hoşgörü ve karşılıksız hizmet anlayışı" (Barkan, 1994, 294) nedeniyle o dönemlerde Balkanlar'da yaşamış olan gayrimüslimlerin ciddi bir direnişiyle karşı karşıya kalmamış olmalı. Böyle bir görüşü İbrahim şu tespitiyle ortaya koyar: "Balkanlar Osmanlı ordusu tarafından gelip askerî açıdan fethedilmesinden önce seyyah dervişler tarafından bir anlamda fethedilmiştir. Diğer bir deyişle Osmanlı buraya geldiğinde yerli halk psikolojik olarak bu fethetmeye hazır hale getirilmiş bulunuyordu" (Barkan, 1994, 293).

Tarihî kaynaklar Türk dervişlerin Osmanlı'dan önce Balkanlar'a geldiğini ortaya koyuyor. Batı Balkanlar'ın bir parçası olan Kosova'da da benzer bir durumun söz konusu olabileceğini düşünmek mantık dışı olmayacaktır. Diğer yandan tarihî kaynaklar tekkelerin Osmanlı öncesi dönemde kurulduğuna ilişkin bilgiler vermemektedir. Fakat fethedilen topraklarda cami, medrese, zaviye gibi yapıların aşağı yukarı eşzamanlı olarak yapıldığı görülüyor. Böyle bir olguyu Kaleşi'nin 843/1439 tarihli bir vakfiyeyi ele aldığı bir makalesinden tespit etmek mümkündür. Kaleşi "*Yugoslavya'da En Eski Vakıfname*" anlamına gelen *Najstarija vakufnama u Jogoslaviji* başlıklı makalesinde günümüz Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Manastır şehrinde Sungur Çavuş Beye ait vakfın vakıfname metnini neşir ve Sırçaya tercüme etmiştir. Makalede Sungur Çavuş Beyin 1 cami, 1 medrese, 25 dükkân, 1 han, biri cami diğeri zaviye karşısında olmak üzere 2 arsa, 1 zaviye, 7 su değirmeni ve 1 üzüm bağını vakfettiği aktarılmıştır (Kaleşi, 1961, 56). Benzer bir bilgiyi Prizren'de Kukli Mehmed Bey tarafından Musalla semti civarında iki cami ile bir tekkenin yaptırıldığı, camilerden birinin 941/1534-1535'de inşa edildiği belirtilen başka bir kaynakta görüyoruz (Özengin, vd., 1968, 81).

Dervişlerin ve dolayısıyla tekkelerin Balkanlar'da ve özellikle Kosova'da ihtidaya da hizmet ettiği anlaşılıyor. Batı Balkanlar'da fetihlerden sonra özellikle XV.

yüzyılda Anadolu'dan Müslüman Türk nüfusunun iskânıyla İslamlaşma süreci başlar. Anadolu'dan bu topraklara iskân ettirilen Türk nüfus şehir ve köylerde diğer dinlere mensup çeşitli yerel dilleri konuşan komşularıyla yan yana yaşamaları sonucunda faklı türden kültürler arası temaslar oluştu. Dolayısıyla "Osmanlı yerleşmesinin Kosova'da meydana getirmiş olduğu yeni şartlar gereği, bölgedeki Arnavut nüfusu aşamalı olarak Ortodoks dininden ayrılıp İslâmiyet'i seçti.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Arnavut nüfusun İslâmlaşması hız kazandı" (Aslan, 2011, 169).

İnalçık'a (2005, 33) göre:

"(...) Osmanlı yüksek kültürünün bir prestij-kültür olarak taklidi, Balkan yerli halkı arasında kültürleşmenin başlıca yollarını oluşturmuştur. W. Hasluck. Hristiyan ve İslam halk inanışları ve adetlerinin her iki toplum üyelerince ne kadar geniş ölçüde paylaşıldığını göstermiştir. Bunda, Bektaşilik gibi halk dini tarikatlarının eklektizmi önemli rol oynamıştır."

Dervişlerin Kosova'da İslamlaşmaya katkısını Aslan (2011, 171) şu şekilde açıklar:

"Tahrir defterlerine bakıldığında Müslümanlığı seçenlere diğerlerine göre daha fazla tımar tevcih edildiği ve bazı imtiyazlar verildiği görülmektedir. Bunun da İslâmlaşmada etkili olmuş olması muhtemeldir. Dervişlerin, komşularla iyi ilişkilerin, halka karşı yapılan iyi niyetli, âdilane muamelenin Osmanlı'nın sistemli olarak uyguladığı iskân siyasetinin, içinde bulunulan çalkantıların (dinî, siyasî yönden boşluk ve isyanlar) ihtidalarda etkili olduğu ortaya konulmuş, bu sürecin XVI ve XVII. yy.larda da devam ettiği ve bunun Balkanlarda daha geniş çaplı olduğu tespit edilmiştir."

Buraya kadar ortaya konan tespitlere dayanarak Batı Balkanlar'da İslamlaşma sürecinde dervişlerin, onların hizmet ettikleri tekke ile zaviyelerin ve bağlı oldukları tarikatların önemli katkıları olduğunu ortaya koymaktadır.

1. Kosova'da Mevcut Tarikatlar ve Tekkeler

Kosova, birincisi 1389 ve ikincisi 1448 yılında gerçekleşen Kosova Savaşları ile Osmanlı idaresi altına girmeye başlar. Fatih Sultan Mehmet'in 1455'te Novobirde, Trepça ve Lap vadisini ele geçirmesiyle Osmanlı idaresi Kosova'nın tamamında hâkim olur. Kosova'daki Osmanlı idaresi, 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşmasıyla Kosova vilâyetinin Sırbistan'a terk edilmesiyle resmen son bulur (Aktepe, 2002; Emecen, 2002).

Kendi idaresi altına aldıktan sonra Osmanlı devletinin kurduğu kurumlar yanı sıra Osmanlı idaresinin gelişinden önce bu yerlere ulaştığı düşünülen dervişlerin de kendi faaliyet alanlarıyla ilgili mekânlar oluşturdukları kuşkusuzdur. Mevcut kaynaklar Osmanlı öncesi dönemde dervişlere ait mekânları tespit edebilmiş olmamakla birlikte bu tür mekânların var olmadığı şeklinde bir yorum getirmesi düşünülemez. Taranan kaynaklarda Kosova'da tespit edilmiş olan en eski tekkeler 1450 tarihli İzveçan¹ tekkesi ile 1485 tarihli Yanova² tekkesidir (Rexhepagiqi, 1999, 158). Her iki tekkenin Bektaşi tarikatına ait olduğu belirtilmektedir. Daha eski tarihli kimi kaynaklarda

1 İzveçan, Arnavutça adı *Zevčan*, Sırpça adı *Звечан/Zvečan* olup günümüzde Mitroviça bölgesinde nüfusunun çoğu Sırp olan bir belediyedir.

2 Yanova, Arnavutça adı Janjevë, Sırpça adı *Јанјево/Janjevo* olup Priştine'nin 20 km güneyinde bir yerleşim yeridir. Günümüzde Lipyan Belediyesine bağlı bir köy statüsünde olup, köyde az sayıda Kosova Türkü de yaşamaktadır.

Kosova’da en eski tekkenin hangisi ve nerede olduğuyula ilgili farklı görüş ve tespitler³ olmakla birlikte Rexhepağiqi’nin son dönemlerde referans alınan bu kaynağındaki bilginin esas alınmasında bir beis görülmemiştir. Kosovalı Türk araştırmacı Raif Vırmiça tarafından kaleme alınmış ve Kosova’daki tekke ile türbelerin tespit edildiği kitapta, bir kısmı artık olmasa bile, toplamda 103 tekkenin adı belirtilmiş, birçoğu hakkında da önemli bilgilere yer verilmiştir (2010, 192).

Kosova’da Bektâşî, Mevlevî, Nakşibendî, Halvetî, Kâdirî, Rifâî, Sâ’dî, Şâzelî ve Melâmî tarikatları faaliyet göstermiş ve bunlara ait tekkeler açılmıştır.⁴ Bazı kaynaklarda bu tarikatlardan neşet etmiş başka kollar da zikrolunmakla birlikte ittifak edilenler yukarıda belirtilenlerdir.

1.1. Bektâşî Tekkeleri

Evliya Çelebi “Mitroviçse Kalesi’ne bir ok menzili uzaklıkta, **Mustafa Baba ziyareti**: Tekkesinde Bektâşî fukarası var” (Kahraman, 2010, 754) sözüyle XVII. yüzyılın ilk yarısında Kosova’da Bektâşî tarikatının varlığına işaret eder. Tabii Bektâşîliğin Kosova’daki başlangıcı, 1450 yılına tarihlenen İzveçan Tekkesinden önceki bir tarihe dayandığı konusunda bir kuşku olmasa gerek.

Vırmiça, Kosova’da 8 Bektâşî tekkesi tespit etmiştir. Bu tekkelerden yedisi günümüzde mevcut olmayıp, halk arasında daha çok “Bektâşî Tekkesi” veya “Kâzım Baba Tekkesi” adlarıyla bilinen Yakova’daki Şeyh Şemseddin Baba Tekkesi mevcuttur (Vırmiça, 2010, 172; Rexhepağiqi, 1999, 213).

Yukarıda adı geçen İzveçan ile Yanova tekkeleri dışında geçmiş dönemlerde var oldukları tespit edilmiş olan diğer tekkeler şunlardır: Prizren Kukli Mehmet (Mehemmed) Bey Tekkesi, Mitroviça Mustafa Baba Tekkesi, Kaçanik Mehmet Efendi Tekkesi, Priştine Pîr-i Nazır Tekkesi, Yanova (Teçecik) İshak Baba Tekkesi ve Prizren Şeyh Adem Vechî Baba Tekkesi.⁵

1.2. Halvetî Tekkeleri

Kuruluş tarihi bakımından Prizren Kutup Musa Efendi Tekkesi ikinci sırada yer alır. Vırmiça’ya (2010, 64) göre tekke 1575’te, Ćehajic’e (1986, 110) göre ise 1699/1700’de kurulmuştur. Rexhepağiqi 15 numaralı dipnotunda Ćehajic’in (1999, 160) yıl tespitinin yanlış olduğunu belirtir. Diğer yandan İbrahimgil-Konuk (2006, 801), Ćehajic’in belirlediği tarihi esas alırlar. Vırmiça (2010, 188), Halvetiyye tarikatının bir kolu olan Sinaniye’yi ayrı bir tarikat olarak ele almış ve kitabında tekkeleri Halveti ve Sinânî olmak üzere iki ayrı başlık altında ele almıştır. Kosova’da 17 Halvetî ve 4 Sinânî olmak üzere toplamda 21 tekke tespit etmiştir.

1.3. Kâdirî Tekkeleri

Kosova’da üçüncü en eski tekke, kuruluş tarihi 1655 olarak tespit edilen Prizren Şeyh Hasan Efendi Tekkesidir.⁶ Kâdirî tekkeleri sayı bakımından da Kosova’da üçüncü yerdedir. Vırmiça, Prizren’de 3, Yakova’da 4, Viçitrın (Vulçitrin), İpek ve

3 Ayrıntılı bilgi için bk. (Ayverdi, 2000; Kaleşi, 1961; Özgerin vd., 1968).

4 Bk. (“Bashkësia e Tarikateve të Kosovës”, 2022; Ćehajic, 1986; Rexhepağiqi, 1999; İzeti, 2004).

5 Ayrıntılı bilgi için bk. (Vırmiça, 2010).

6 Bilgi için bk. (Ćehajic, 1986, 137; İbrahimgil - Konuk, 2006, 795; Rexhepağiqi, 1999, 167; Vırmiça, 2010, 74).

Mitroviça'da ikişer, Priştine, Rahofça, Lubijde ve Resteliça'da birer olmak üzere toplamda 17 tekke tespit etmiş ve bunlardan 10 tanesinin mevcut olduğunu belirtmiştir (Vırmiça, 2010, 188). Bal (2021, 38-85) da Kosova'da faal olan 10 Kâdirî tekkesi tespit etmiştir. Kâdirî tarikatının Kosova'da yaygınlık kazanması Osmanlı devletinin çöküş dönemine isabet ettiği belirtilmektedir (Clayer-Popovic, 2014, 315).

Bu çalışmanın amacına uygun olarak Kosova'da mevcut diğer tarikatlar sadece adlarıyla, tarikatlara ait tekkeler ise tespit edilmiş sayılarıyla ifade edilecektir. Bu çerçevede Kosova'da mevcut diğer tarikatlar ve tekkeleri aşağıda verilmiştir:

Sa'dî tarikatına bağlı 21 tekke, Rifâ'î tarikatına bağlı 11 tekke, Nakşibendî tarikatına bağlı 4 tekke, Melâmî tarikatına bağlı 8 tekke, Şazeli tarikatına bağlı 2 tekke ve Mevlevî tarikatına bağlı 1 tekke.⁷

2. Priştine Tekkeleri

1389 yılında gerçekleşen Birinci Kosova Savaşından Fatih Sultan Mehmet'in 1455'te Osmanlı topraklarına kesin bir şekilde kattığı ana kadar Priştine Osmanlı idaresi ile Sırp lar arasında birkaç kez el değiştirdi (Kiel, 2007).

“Fâti h Sultan Mehmed (...) burada iki cami yaptırdı; biri kendi adını taşıyan tek kubbeli âbidevî bina, diğ eri babası II. Murad anısına yaptırılan bir mesciddir. Bu ikincisinin II. Murad'ın 1439-1444 yılları arasındaki Kosova hâkimiyeti esnasında inşa ettirmiş olduğu caminin yerini aldığı tahmin edilir (Kiel, 2007).”

Osmanlı idaresi altına girmesinden sonra Priştine'ye Müslüman nüfus yerleşmeye başlar. Selçuk, 982/1486-1487 tarihli bir deftere dayanarak “Priştine-i Pazarbaşığ ı altında Cemaat-i Müslümanan 51 hane olarak” (2016, 27) kaydedildiğini belirtir.

Osmanlı idaresine girdiğ i tarihten Priştine'deki Müslüman nüfusun artışında bir süreklilik söz konusudur. Buna bağlı olarak İslâmî mabetlerin sayısı artmıştır. Bu minvalde tarikat ehline hizmet verecek mekanların oluştuğ u kuşkusuzdur. Mevcut kaynaklarda Priştine'de tespit edilmiş dört tekke vardır.⁸ Bunlardan birincisi 16. yüzyıla tarihlenen ve Vırmiça (2010, 168) tarafından Bektaşî Tekkesi olduğ u tespit edilmiş olan Pîr-i Nâzır Tekkesi, ikincisi 18. yüzyıla tarihlenen Danyal Tekkesi (İbrahimgil-Konuk, 2006, 525), üçüncüsü 1903 yılında kurulan Kâdirî Tekkesi⁹ ve dördüncüsü Vırmiça'nın “yeni” diye nitelediğ i Şeyh Âdem Efendi Tekkesidir (Vırmiça, 2010, 119).

2.1. Priştine Kâdirî Tekkesi

Priştine Fatih Camiinin kible yönündeki caddenin karşısında yer alan saat kulesinin yanında bulunan Kâdirî Tekkesi, Çehajic'in (1986, 138) tespitine göre 1903 yılında kurulmuştur. Tekkenin kuruluş tarihinin belirtildiğ i diğ er kaynaklarda da Çehajic'in tespiti esas alınmıştır. Semahanesi 5,85 x 6,85 ölçülerinde olup, mihrabın yanlarında iki pencere, sol duvarda da iki pencere ve kapı bulunmaktadır (Ayverdi, 2000, 177). Tekkede, kurucusu olan Şeyh Mehmed Sezâi'nin vefatından sonra tekkede şeyh geleneğ inin devam etmediğ i hem başvuru kaynaklarında hem de konuyla ilgili görüşülen kişilerce belirtilmektedir

7 Bk. (Vırmiça, 2010).

8 Bk. (Ayverdi, 2000; Bal, 2021; İbrahimgil - Konuk, 2006; Kiel, 2007; Selçuk, 2016; Vırmiça, 2010).

9 (Ayverdi, 2000, 177; Çehajic, 1986, 137; Rexhepagiqi, 1999, 170; Vırmiça, 2010, 91).

2.1.1. Priştine Kâdirî Tekkesinin Kurucusu Şeyh Mehmed Sezâî

Rexhepagiqi, Virmiča ve Bal, Mehmed Sezâî'nin doğum yerini Kosova Podujeve Belediyesine bağlı Bradash (Bradaş) köyü olduğunu belirtmişlerdir (Rexhepagiqi, 1999, 138; Bal, 2021, 59; Virmiča, 2010, 88). Fakat torunlarından alınan dört sayfalık bir yaşam öyküsünde¹⁰, Bradash köyünde babası Maksut Efendi'nin doğduğu, Sezâî'nin ise 1874 Priştine doğumlu olduğu belirtilmektedir.

Mehmed Sezâî'nin torunlarınca korunan yaşam öyküsünde, Sezâî'nin İstanbul'da din dersleri aldığı ve Arapça öğrendiği, İstanbul'dan Priştine'ye döndükten sonra hem Osmanlı İdaresi hem de 1912 yılında Kosova'ya işgal eden Sırbistan döneminde müftülük, müderrislik, tekke şeyhliği gibi görevler ifa ettiği, siyasi ve sosyal konularda da oldukça aktif roller üstlendiği, dönemin Sırp Hükümetince uygulanan Arnavutların Türkiye'ye göç politikalarına karşı çıkarak yerlerinde kalmaları yönünde kendi soydaşlarına telkinlerde bulunduğu belirtilmektedir.

Priştine Kâdirî Tekkesinde bulunan bir icazetnamede Sezâî'nin İstanbul'da medrese eğitimi aldığı anlaşılıyor. Arapça olan icazetnameyi bu çalışmanın müelliflerinin talebine binaen Prof. Dr. Muhammed Mufak Arnavudî özet halinde Arnavutçaya tercüme etmiştir. Aşağıda Ek 1'de verilen ilk sayfasında (16 Rebiyülahir) 1318 (13 Ağustos 1900)¹¹ tarihli icazetnamede (2) *Priştinevî* (3) *Maḳsūd Hülūṣī İbrāhim* (3) *Muḥammed Sezāyi* ibaresi yazılıdır. Altında icazetnamenin Sırp makamlarınca (Diyaret Bakanlığı) tasdik şerhi yer almaktadır. Kiril harfleriyle yazılı metnin Türkçe çevirisi şöyledir:

Diyaret Bakanlığı, Hicri 1318 yılında İstanbul'da bitirilmiş olan medrese eğitimine ilişkin işbu şahadetnamenin (diplomanın) Müderris Yusuf Ziya oğlu Alırıza tarafından Priştinelî Maksut oğlu Mehmed Sezai adına düzenlendiğini tasdik eder. (*Министарство вера тврди да је ово шехадетнама (диплома) о свршеној медресу у Цариграду 1318 год по хиџри издата од мудериса Али Ризе сина Јусуфа Зије, а гласи на име Мехмед Сезаи сина Махсудовог из Приштине*).

İcazetname çevirisinden Sezâî'nin, muallimi Ebussuud bin Yusuf Ziya Maglevî'den icazet aldığı anlaşılmaktadır.

Kâdirî tarikatına intisabını Sezâî hakkında yazılmış fakat yayımlanmamış bir biyografyeye¹² dayanarak Bal (2021, 60) şu şekilde açıklar: Mehmet Sezâî Efendi'nin

10 Bahse konu yaşamöyküsü, Priştine'de yaşayan ve müteveffa babasının Priştine Kadiri Tekkesi müdâvimlerinden olduğunu ifade eden Ali Caka tarafından temin edilmiştir. Sezâî'nin yaşamöyküsü Arnavutça olarak kaleme alınmış ve daktilo ile yazılmıştır. Teksir kâğıdına yazılmış olan metnin sonunda “Şeyh Mehmed Sezâî'nin yol arkadaşı olan ve metinde imzası olan bizler, metinde ifade edilenlerin doğruluğunu teyit ederiz” şeklinde bir ifade yer alır, fakat metinde ne bir isim ne de hangi tarihte yazıldığına ilişkin bir bilgi yoktur.

11 Türk Tarih Kurumu, “Tarih Çevirme Kılavuzu” (Erişim 06 Mart 2023).

12 Mikail Türker Bal, Şeyh Mehmet Sezâî Efendi'nin vekillerinden Molla Abdullah Efendi'nin torunu Hasan Kelmendi'den yayımlanmamış bir biyografi temin etmiştir. Word dosyası olan bahse konu İngilizce biyografyeyi Bal, 15 Şubat 2022 tarihinde bizimle paylaşmıştır. Biyografinin müellifi olan Hacı Hasan Kelmendi ile 4 Mart 2023 tarihinde Mitroviça'da görüştük ve kendisinden Sezâî hakkında bilgi derlediğimizi ifade ettik. Tekkede zikir esnasında yararlandıkları bir mecmuanın olduğunu ifade etti. Mecmuanın Faik Efendi Maloku tarafından tertip edildiğini belirtti. Bu mecmuanın kapak ve Sezâî mahlaslı manzumelerin telefonla çekilmiş fotoğraflarını paylaşmayı kabul etti ve aynı günün akşamında yolladı. Elimizde Sezâî'nin torunlarının sakladığı bir yaşamöyküsü olduğunu ifade ettik. Hacı Hasan da torunlarının elindeki bilgilerin kendisinde olan bilgilerden daha sağlıklı olabileceğini söyledi.

daha İstanbul'daki eğitimi esnasında Bedreddin İzzî Efendi'nin müridi olduğunu edindiğimiz kaynaklar doğrulamaktadır. Daha sonra hilâfetnâmesini aldığı Şeyh Bedreddin İzzî Efendi, Kâdirîliğin Enveriyye kolunun piri Şems Osman Nureddin Efendi'nin halifesidir. Kâdirî tarikatına mensubiyetini torunlarının elinde bulunan biyografi de doğrulamaktadır.

1900 yılında ilmi icazetini, onun yanında muhtemelen ilmî icazetine yakın dönemde tasavvufî icazetini de almış olan Sezâî, Çehajic'in (1986, 138) tespitine göre 1903 yılında Priştine'de Halvetî tekkesini Kâdirî tekkesine dönüştürür. Kâdirî Tekkesi Şeyhi olarak Sezâî'nin son derece etkin olduğu anlaşılıyor. Başta Priştine olmak üzere, Vıçitırın, Mitroviça, Poduyeva ve Gilan'da 400 civarında dervişi vardı (Çehajic, 1986, 138).

Sezâî hakkındaki iki adet biyografide eğitim faaliyetlerinde de etkili olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca Mehmeti (2019, 266), Sezâî'nin, 1927 yılına kadar faaliyet göstermiş olan Priştine Pirinazır Medresesinde müderris olduğunu belirtir. Tekke ziyareti esnasında bulduğumuz belgeler içerisinde Sezâî'nin Faik Efendiye verdiği icazetname de yer almaktadır.¹³

Şeyh Mehmed Sezâî'nin şiire ilgisinin olduğu da anlaşılıyor. Tekkeye zikir ve ibadete gelen dervişlere yönelik yazılı metin mahiyetinde hazırlamış olduğu bir şiir mecmuasında kendi mahlasıyla yazdığı şiirlerin de yer aldığı tespit edilmiştir.

3. Şeyhi Mehmet Sezâî'ye Ait Cönk

Bu çalışmanın yazarları Priştine Kâdirî tekkesini 1 Aralık 2013 yılında ziyareti esnasında tespit ettikleri defteri üç günü aşmamak kaydı ile ödünç almış ve renkli tarayıcıda taramışlardır. Uzunlamasına açıldığı ve içerik olarak farklı türden şiirleri kapsadığı için bu defterin cönk olarak adlandırılması makul görülmüştür.

3.1. Cönkün Nitelikleri

Ölçüleri 11 x 14 cm olan defter 74 yapraklıdır. Defter, dışı bordo renkli içi kaba sayılabilecek keten kumaştan yapılmış yumuşak bir kapağa sahiptir. Defterin sayfaları çizgili olup on ikişer satırlık çizgileri vardır. Sayfaları 1b yüzünden itibaren numaralandırılmıştır. İlk ve son yaprakların sağ elin baş ve işaret parmağıyla tutulmuş olan yerleri yağlanmıştır. Defter fihristinin yazılı olduğu 74. yaprağın (a ve b) yüzleri oldukça yağlıdır; bu nedenle okunamamıştır. Yazı türü çoğunlukla rik'adır. 1b ve 2a sayfaları iki sütun halinde, bundan sonraki sayfaların bir kısmında iki mısra sağ kenara yaslı ve iki mısra sağdan girintili şekilde bir örüntü oluşturulmuştur. Ancak bu örüntü de süreklilik arz etmez. Mısra sayılarında bir düzen söz konusu değildir. 9, 10, 12, 15, 16 mısranın olduğu sayfaların yanı sıra, şiirin bittiği sayfalarda mısra sayısı 4, 6 ve 8 olabilmektedir.

3.2. Cönkün İçeriği

Cönkte Sezâî'nin kendisine ait şiirler yanı sıra başka şairlere ait şiirlere de yer verilmiştir. Toplamda 82 şiir ile 2 beyit yazılıdır. Şiirlerin iki tanesi Arnavutça olarak kaleme alınmıştır. Bu iki şiirde mahlas kullanılmamıştır. Bir tane de Arapça şiir yer almaktadır (Min Mekkete ve'l-beyti'l-emced / الأمد والبيت مكة من).

¹³ Bk. Ek-2.

Türkçe olan 79 şiirden 26 tanesinde Sezâî mahlası kullanılmıştır. Sezâî mahlaslı şiirlerden bir tanesinin Sezâyî-i Gülşenî'ye¹⁴ ait olduğu tespit edildi. Mahlasların kullanıldığı diğer şiirler alfabetik sıraya göre şöyle ifade edilebilir: Bedrî (2 şiir), Cemâlî (1 şiir), Eşrefoğlu (3 şiir), Fethî (1 şiir), Hıfzî (1 şiir), Hüdâyî (3 şiir), Kuddûsî (3 şiir), (Seyyid) Nesimî (3 şiir), Niyâzî Mısrî (7 şiir), Nürî (1 şiir), Selîm (2 şiir), Seyyid Nizâmoglu (2 şiir), Şem'î (1 şiir), Şemsî (7 şiir), Ümmî Sinân (1 şiir), Yunus (5 şiir). Mahlas kullanılmayan 15 Türkçe şiir mevcuttur. Türkçe şiirlerden 4 tanesine başlık konmamıştır. Geri kalanlara ise şu başlıklar verilmiştir: Gazel (6 şiir), Hû (15 şiir), İlâhî (50 şiir), Medhiyye (1 şiir), Münâcât (1 şiir), Nâ't (1 şiir), Nazîre (1 şiir).¹⁵

Sezâî mahlaslı şiirlerden biri beyit, iki gazel, üçü başlıksız şiir, yedisinin başlığı İlâhî ve on ikisinin başlığı Hû şeklindedir.

Cönkteki ilk şiir Sezâî'nin Abdülkâdir Geylânî'ye adadığı bir manzumedir. Bu şiir, Eşrefoğlu'na ait ve cönkte (32b-34a sayfaları) yer alan

Elif; Allah'ın kâni

Be; Bagdat'tır mekânı.

Te; Tanrı'nın aslanı;

Abdülkâdir Geylânî şiirine nazire niteliğindedir.

Hû

Bağdâd'dır mekânı

‘arş u kürsi seyranı

‘Alemleriñ sultanı

‘Abdülkâdir Geylânî

Yâ hû yâ hû yâ dâ'im

Allâh yâ hû yâ dâ'im

Her velîniñ burhânı

Açık durur meydânı

Derdlileriñ dermânı

‘Abdülkâdir Geylânî

Bir kez gören yüzini

Terk eyledi özini

Söyle haqdan sözünü

‘Abdülkâdir Geylânî

Alan andan himmeti

Maqbûl ulu hidmeti

‘Ayş-ı göz hikmeti

‘Abdülkâdir Geylânî

Her işleri ciddidir

Dervişleri mecdîdir

Fağr-i ‘âlem ceddîdir

‘Abdülkâdir Geylânî

14 Sezâî-yi Gülşenî (گلشنی سزائی) (ö. 1151/1738), Halvetî-Gülşenî tarikatının Sezâiyye kolunun kurucusu, şair. Ayrıntı için bk. (Konur, 2009) (Erişim 17 Mart 2023).

15 Bk. Ek 3.

Göñüllerin bedridir
İnnî vecceh fahrîdir
‘İlm-i ledün bahrîdir
‘Abdülkâdir Geylânî

İki cihân güneşi
Tekmîl ider her işi
Hakdır hemân gör işi
‘Abdülkâdir Geylânî

‘Aşk meydânın eridir
Hep pîrlerin pîridir
Hem ‘Alinin sırrıdır
‘Abdülkâdir Geylânî

Tenvîr ider her yeri
Cevher ider mermeri
Hem serâfîl hüneri
‘Abdülkâdir Geylânî

Ğavs-ı a‘zâmdır nâmı
Puhte ider her hâmu
Sezâ‘îniñ hep kâmu
‘Abdülkâdir Geylânî

Yâ hû yâ hû yâ dâ‘im
Allah yâ hû yâ dâ‘im

Cönkte Priştineli Mehmed Sezâî’ye ait olduğu ve Sezâyî-i Gülşenî’ye nazire olarak yazıldığı anlaşılan bir ilahi vardır. Bu ilahi Mitroviça’daki Kâdirî tekkesinde mevcut mecmuada da tespit edilmiştir. Fakat cönkte tespit edilen ilahi Mitroviça mecmuasındakinden az da olsa farklılık gösterir. Aynı ilahiyi Bal da Kosova’da tespit etmiştir (Sezikli vd., 2020, 54). Sezâyî-i Güşenî’ye ait ilahiyi ise Abas Jahja (Sezikli vd., 2020, 168) Bosna’da derlemiştir. Aşağıda, ilahinin bu çalışmanın konusu olan cönkteki şekli verilmiştir.¹⁶

İlâhî

Vir gönliñi mevlâya
Düş âteş-i sevdâya
Uçup ucı bâlâya
Seyrâna gel seyrâna

Dinle mürşid sözünü
Hakka çevir yüzünü
Anla sen de özünü
Seyrana gel seyrana

İrken diye kalma geç
‘Aşk şerâbün durma iç

16 Asıl metin için bk. Ek-4.

*Bu t̄ac u hırkadan geç
Seyrāna gel seyrāna*

*Aup bāb-ı ʿirfānı
Gör mecālî yezdanı
Cānında bul cānānı
Seyrāna gel seyrāna*

*Melāmete gel bürün
Topraklara hep sürün
Her renklerde hem görün
Seyrāna gel seyrāna*

*Berdar o zülfü yāre
Dertlerine bul çare
Beyhude yanma nara
Seyrana gel seyrana.*

*A gözini olma kōr
Dervişleri görme ĥor
Divāna gel ölme dur
Seyrāna gel seyrāna*

*Çıkar benneʼi köşkten
Ĥaber al cān kuşından
Bahr ü hiddet cevşinden
Seyrāna gel seyrāna*

*Ķāldır varlık ĥicābıñ
Diñle güzel ĥitābın
Çek yüzünden niķābıñ
Seyrāna gel seyrāna*

*Sil göñlüñden sivāyı
Dost ile bul tenhāyı
Boş durma ey Sezāʼı
Seyrāna gel seyrāna*

*Sōzi Ĥağdan diñle sen
Ĥağ diliyle söyle sen
Biri iki görme sen
Seyrāna gel seyrana*

Bu ilahi redif bakımından cönkte (31b-32a sayfalarında) yer alan Hüdâî'ye ait *Tevhîde Gel Tevhîde* şiirine de nazire sayılabilir.

Cönkte Priştineli Mehmed Sezâî'nin Sezâyî-i Gülşeni'ye nazire niteliğinde yazdığı bir diğeri ilahi *Tevhid Bağının Açmış Gülleri*'dir.

İlahî

*Tevhîd bāğının açmış gülleri
Bülbül olmuşuz nālāna geldik*

*Şem'-i cemâliñ saçmış nûrları
Yanmağa anda pervâne geldik*

*Cânân elinde iderken cevân
Düşdik bu dâra olmuşız mihmân
Şanma a kardaş gezeriz hayvân
Min örf-i sırrın 'irfâna geldik*

*Bizim eleste itmişiz ikrâr
Göñlimüz dostda itmeyiz inkâr
Aşlumuzu hem itmege izhâr
Meydân-ı aşka merdâna geldik*

*Mürşid elinden içmişiz bâde
Gonce-i tevhîd berde küşâde
Dâ'im olmuşuz zevk ü şefâda
Seyr-i cemâle mestâna geldik*

*Mücrim Sezâ'î neyler cihânı
Göñlinde doğmuş bedr-i nihânı
'İşyânda geçmiş gerçi zemânı
Ulu sulţâna gufrâna geldik*

Priştineli Mehmed Sezâî'nin nazire yazdığı Sezâyî-i Gülşenî'ye ait ilahi Özüygun'dan (1999, 544) naklen aşağıda verilmiştir.

*Dost bâğınınuñ güli oldı küşâde
Bülbülüz o güle fiğâna geldük
Yârüñ elinden içmişüz bâde
Anuñçün bunda mestâne geldük*

*Dostuñ illerin iderken seyrân
Bunda uğrayup olmuşız mihmân
Şanma sen bizi gezerüz hayvân
Özimüz bilüp 'irfâna geldük*

*Aşlumuz bildük nûr-ı ezeli
Ayrılmaz andan sırrın sezeli
Cânla sevdük biz o güzeli
Yolunda el-ân kırbâna geldük*

*Derdile dâ'im yanmağda bu dil
'Aşkı nârına olmuşdur fütül
Pervâne-şifat olmağa vâşıl
Şem'-i cemâle süzâna geldük*

*Cismümüz bunda cânumuz anda
Gevherimizüñ aşlı ol kânda
Şimdi Sezâyî biz bu dükkânda
Biraz eglenüp seyrâna geldük*

Nazire niteliğinde olan bu şiirler Sezâî'nin ilk şiir denemeleri olmalı. Zira Yavuz'a (2013, 360) göre:

Edebiyatta şairlerin yetişmeleri, güzel şiirlerin taklit edilmesi ve sanatkârın kendini her yönü ile geliştirerek ortaya özgün eserler koyması ile sağlanmıştır. Bu açıdan bakınca nazirelerin edebiyatta büyük bir itici güç olduğunu görürüz. Şair bu ilk devrinde bir çırak gibidir; hatta şiir bilgisinin genişlemesi, hayat tecrübe ve şartlarının sanata yönelmesi, bulunduğu ortama göre şairler meclisine devamı, şairlerle olan ilgisi veya çok okuması onun, kalfalık devrini de geçerek ustalık dönemine ayak basması ile şahsiyetini kazanmasına yol açar.

Sezâî hakkında elde edilen bilgilerden hareketle onun şiiri, estetik duyguların tezahürü olduğu kadar didaktik bir araç olarak gördüğü sonucuna varılabilir. Didaktik kaygıların öne çıktığı bir şiiri şöyledir.

Hû

*Cihânda bî-vefâ olmak kadar haţâ-kâr yok bence
Hele aşîka vefâsız dilber kadar cefâ-kâr yok bence*

*Âteş-i aşîkînla yanan dil-i hâzînim kadar şafâ-kâr yok bence
Emrâz-ı derûna aşk kadar tabîb-i devâ-kâr yok bence*

*Gözleri ğam-nâk zâhid nâ-puhteye aldanma şakın
Âteş-i aşka düşmemiş âbid-i dünyâ-perest kadar riyâ-kâr yok bence*

*Râh-ı aşkda cân fedâ itmek bir aceb nesne değil ammâ
Zülfîne ber-dâr olan aşîk şeydâ kadar fedâ-kâr yok bence*

*Cihânîñ her köşesi ehl-i vefâdan ker-püş değil
Sırrını serâydan ârif-i dânâ kadar vefâ-kâr yok bence*

*Çapunda kimi âbid kimi ârif kimi âteş-i aşk ile süzân
Harem-serây dergâha ammâ münkesir bir dil-kın sezâ-vâr yok bence*

*Nişâr itdigiyçün büy-yi anber müşk-bârından nesîm-i şabâ
Ehl-i aşka külbe-i ahzânım kadar hevâ-dâr yok bence*

*Sezâî çoğaldı ehl-i fesâd yar ile çekil tenhâya gel
Hele ehl-i ilm da'vâsın idenler kadar belâ-yı rûzi-gâr yok bence*

Bu şiirin redifinde kullandığı *yok bence* ibaresi öznel bir bakışı yansıtanın yanında buyurganlıktan geri durmak isteğinin bir yansıması olmalı. Böyle bir yaklaşımın, şairin müderrisliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Cönkte (5b-6a sayfalarında) *Gizlice Şâha Buyur* ilahisi ilgi çekicidir. Çevrimiçi aramalarda Adile Sultan tarafından bestelenmiş anonim (lâedrî)¹⁷ olarak bilinen bu şiir, cönkte sözleri biraz farklı ve daha geniş olarak geçmektedir. Mahlası ise Fethî diye yazılmıştır. Cönkte tespit edilen ilahinin Adile Sultan'ın bestesini yazdığı lâedrî güfteden farklı olması akla iki olasılığı getirmektedir. Birincisi Adile Sultan tarafından bestelenen anonim güfteye bir nazire yazılmış olabilir; ikinci olasılık

17 (Kemiksiz, 2 Mart 2023; Ney Yapım Merkezi, 12 Mart 2023).

ise, bestelenirken şiir kısaltılarak besteye uygun bir güfte haline getirilmiş ve şairi zikredilmemiştir. Cönkte geçen bahse konu ilahi aşağıda verilmiş olup, tek başına bu manzume bile cönkün önemini ortaya koyar niteliktedir.

İlahî

*Gizlice şāha buyur
Halk uyur aġyār uyur
Hāne-i tenhā buyur*

*°Āşık-ı şeydā buyur
Halk uyur aġyār uyur
Ey gül-i r°anā buyur
Sevdiğim Allāh buyur*

*Tekke-i °aşka gel ey yār
Eyleyelim ah ile zār
Sensin efendim baña kār*

*°Āşık-ı şeydā buyur
Halk uyur aġyār uyur
Ey gül-i r°anā buyur
Sevdiğim Allāh buyur*

*Zikr ile maşsuda iren
Hağ ile pāzārî kuran
Cānî cānāna viren*

*°Āşık-ı şeydā buyur
Halk uyur aġyār uyur
Ey gül-i r°anā buyur
Sevdiğim Allāh buyur*

*Fethî-i bî-çāre yetiş
Derdli ya temmāre yetiş
°Āşık bi-hāre yetiş*

*°Āşık-ı şeydā buyur
Halk uyur aġyār uyur
Ey gül-i r°anā buyur
Sevdiğim Allāh buyur*

3.3. Cönkün Dil Özellikleri

Medrese ve tasavvuf eğitimi almış olan Sezâî bazı şiirlerinde yalın bir dil kullanmayı tercih ederken bazılarında da söz sanatları ve söz varlığı bakımından oldukça zengin diye nitelenebilecek olan bir üslup tercih etmiştir. Fakat bu ifade zenginliğine karşın imla düzensizliği yok değildir. Bazı kelime ve eklerin yazımında Eski Anadolu Türkçesi imlası tercih edilirken kimi yerlerde söyleyiş esas alınarak imla uyarlanmıştır. Hal eki almış teklik üçüncü kişi zamirini kendi şiirlerinde anı (انى), anda (انده), anıñ (انك) şeklinde yazmayı tercih ederken, Eşrefoğlu mahlaslı bir şiirde onuñ (اونك) şeklinde yazmıştır. İsimden sıfat yapma +li ekini hem EAT

imlasını muhafaza ederek gizlü (كيزلو) hem de Osmanlı Türkçesindeki imlasıyla gizli (كيزلى) şeklinde yazdığı örneklere rastlanmıştır. Bilir kelimesi (بيير) şeklinde, görür kelimesi (كورور) şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış aslında söyleyişe uyarlanmış gibi görünmektedir. Güzel gözlü (كوزل كوزلى) örneğinde Osmanlı Türkçesi imlası tercih edilmiştir. Örneklerin sayısı artırılabilir, fakat yukarıda verilenlerle yetinilmiştir.

Anlatım zenginliği bakımından burada altı çizilmeye değer özelliklerden biri Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ve kul olarak insanı karşılayan bazı kavramlardır. Bu kavramlar çalışmanın amacı doğrultusunda derlenmiş ve aşağıda üç kategori şeklinde sınıflandırılmıştır.

Allah'a ilişkin sıfat ve nitelemeler:

°Arş: 1. İslâm inancına göre göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek nokta, 2. tasavvuf. Allah'ın kudret ve saltanatının tecelli ettiği, tahtının bulunduğu en yüksek gök katı.

°Arş ü geri her ne varsa dü cihānda sende gör
Sırr-ı yezdān haft-ı insān ile muḥabbet it

°Arş-ı rahmān: Bütün yaratılmışları şefkat ve merhametle besleyip büyüten Allah'ın tasarruf dairesi, makamı.

O devrānı ki virmiş ezelde ḥazret-i Mennān
Şarsılır cezbesinden anlarıñ °arş-ı rahmān

°Āyine-i cemālullāh, āyine-i yezdān: Allah'ın kendi cemālını seyretmek için yarattığı âlemler.

Olmuşken zāt-ı pāk āyine-i cemālullāh
Meded söndi nūr-ı ḥaḫḫ yā ricālullah
Yemm nūra ḡarḫ olsa da cümle yine şeyḫiñi seyrāna gel
Kim sañadır şeyḫiñ mir°āt-ı mücellā āyine-i yezdāna gel

Barān-ı feyẓu'l-ḳadem: Allah'ın feyiz denizi.

Ḥirāmān eyle bizim °işretde nāzile degil dil-figārim
Açılsun ḡonce-dehāniñ şaçılsun barān-ı feyẓu'l-ḳidem

Cānān: Sevgili, Allah.

Açup bāb-ı °irfānı
Gör mecāli yezdānı
Cānıñda bul cānānı
Seyrāna gel seyrāna

Cemāl-i ḥazret-i yezdān: Allah'ın güzel yüzü.

Dest-be-dest olmuşlar kimi ḥazān kimi giryān
Cümleñiñ maḫlūbı cemāl-i ḥazret-i yezdān

Cemālullāh: Allah'ın güzellik sıfatıyla tecellisi.

Görürler cemālullāhı olurlar vālih ü ḥayrān
Her yiri bir başḫa tecellide nümāyān

Cezbe-i rahmān: Allah'ın, kulumu mânen kendisine çekmesinden doğan coşkunluk.

*Meyhâne-i aşka girüp kim pîr-i muğânı bulamazsın
Mey-i aşkı nûş idüp cezbe-i rahmânı bulamazsın*

Fevk-i arşillâh: Allah'ın kudret ve saltanatının tecelli ettiği, tahtının bulunduğu en yüksek gök katının üstü.

*Degildi enîs ü hem-dem ol şâha gayrullah
Rûhî dâima iderdi pervâz fevk-i arşillâh*

Ğayb-ı hüviyet: Tasavvufta bir mertebe, Allah'ın görünmez hakikati.

Lâ-mekân: 1. Belli bir yeri olmayan, mekânsız, 2. “Bir yere ihtiyacı olmayan, mekândan münezze” anlamında Allah'ın sıfatlarındandır.

*Gel ey rûhımda rûh-ı revânım
Şâha gayb-ı hüviyette lâ-mekânım*

Hzret-i mennân: Kullarına hadsiz hesapsız nîmetler veren, sınırsız iyilik ve ihsanda bulunan yüce Allah.

*O devrânı ki virmiş ezelde hâzret-i Mennân
Şarsılır cezbesinden anlarûn arş-ı rahmân*

Hü: Allah, Allah'ın zâtına delâlet eden ve ism-i a'zam ve ism-i celâl de denen Allah isminin kısaltılmış şeklidir.

Nefha-i rahmân: Allah'ın can veren nefesi.

*Bâzu 'l-eşhebdır bil muhakkak şeyhimiz pîr-i pîrâna gel
Daği enfâsını dem-i İsâ bilüp nefha-i rahmâna gel*

Hız. Muhammed, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'ye ilişkin sıfat ve nitelemeler:

Habîb-i kibriyâ: Allah'ın en büyük sevgilisi ve yüce peygamberi olan Hz. Muhammed.

*Yâd it habîb-i kibriyâyı unutma Aliyyu 'l-murtâzayı
Lâ ilâhe illâ 'llâh diye görsün nûr-ı Hudâyı*

Yâr-ı gâr: Mağara dostu [Hicret sırasında mağarada Hz. Muhammed ile birlikte olan Hz. Ebubekir hakkında kullanılmıştır], vefalı dost.

*Çapunda ser virenler yâr-ı gâr bulurlar
Göñül levhinde kitâb-ı muşavver bulurlar*

Zât-ı pāk: Hz. Muhammed'in pak ve temiz zatı.

*Olmuşken zât-ı pāk âyine-i cemâlullâh
Meded söndi nûr-ı haqq yâ ricâlullah*

Laħmike laħmi: “Etin etimdir” (Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye söylediği söz).

*Mazhar-ı sırr-ı laħmike laħmi çün Aliyyu 'l-murtażâdır
Bırcı eflāk-ı kibriyâda odır şemsî tâb*

°Aliyyu'l-murtażā: Kendisinden razı olunan Ali.

*Bu şahrā-yı haķıķatde nice biñ şīr-i ĥudā kıldı bī-tāb
Sezā'ī bi-haķķın °Aliyyu'l-murtażā ĥāmuş-ı evvel va'llāhu-ālem bi'ş-şavvāb*

Esedullāh, Şīr-i ĥudā: Allah'ın aslanı

*Eyā şāhid ġayba hüviyet ü zāhir huvallāh
Vāriş-i sırr-ı şāh-ı merdāne esedullāh*

Tevellā: Ehlibeyti, Hz. Ali'yi ve soyunu sevmeye, onlara uymaya, onlardan yardım ve şefaata bekleme.

*Nūş idüp şerāb-ı °aşķı mest ü müdām
Tevellā ü teberrā °āleminden dā'im ol şād ü ĥarem*

Allah'a ibadet eden kullara ilişkin sıfat ve nitelemeler:

°Aşķ-ı meczūb: Allah aşķıyla aklı başından gitmiş, dünyaya aldırılmaz duruma gelmiş olan.

*Sen °aklı ıop eyle ey vefā-dār
Cennet diye devr eyleme özini °aşķ-ı meczūbdan*

Bāzu'l-eşheb: Allah'ın doğanı, *mec.* Mürşidi kâmil, mecazi manada bir kuş gibidir. Zahir ve batın kanatlarıyla hareket eden "ilim ve hakikat" avcısıdır.

*Bāzu'l-eşhebdır bil muĥaķķaķ şeyĥimiz pīr-i pīrāna gel
Daĥi enfāsını dem-i °İsā bilüp nefĥa-i rahmāna gel*

Fenāfillāh: Kulun benliğinin Allah'ın varlığında yok olması durumu

*Zāten ol gönüller sultānıñ vücūdı fenāfillāh
Şūreti bunda maķāmi ķāb kıoyan bekābillāh*

Ķābe kavseyin: Kur'an'da Hz. Peygamber'in mi'racda Cebrail'e veya Allah'a çok yaklaştığını anlatan ifade (en-Necm 53/9); tasavvufta Hak ile ittihad ve aynü'l-cem' makamı.

*Ey gönül eyle ikbāl ol zāta kim zāt-ı haķķıñ sırrıdır
Hem maķām-ı ķābe kavseyin her an anıñ sırrıdır*

Ķāşif-i esrār-i kur'an-ı kelāmullāh: Allah'ın kelamı Kur'an'ın sırrını keşfeden (insan).

*Ĥadd-ı hezār olsun Sezā'ī mücriminden rūĥına selāmullāh
Eyā vāriş-i °ilm-i Resūl kāşif-i esrār-ı kur'an-ı kelāmullāh*

Ķurb-ı lā-yezāl: Allah'a olan sonsuz yakınlık.

*°Aķl u tedbīrim elimden aldı ĥubb-ı zū'l-celāl
Ķābe kavseyin kaşlarıñ maķāmıñ ĥurb-ı lā-yezāl*

Mazhar-ı zāt: Allah'ın sıfat ve isimlerinin tecelli ettiği varlık olan insan.

*Şeş cihetiñden itmeyecek tecellī çeşm-i nigeĥbān
Mazhar-ı zāt olup cemāl-i yezdāni bulamazsıñ*

Ricâlullah: Kim oldukları yalnız Allah tarafından bilinen mânevî kuvvet ve kudret sâhibi evliyâ, ricâl-i gayb, hak erenler.

*Olmuşken zât-ı pāk āyîne-i cemâlullāh
Meded söndi nūr-ı haqq yâ ricâlullah*

Rûh-ı dilber: Allah'ın, kendi ilahi güzelliğini ortaya çıkardığı insan yüzü.

*Sezâ'iniñ remz itdiği şemsî haqqat itmeyecek gönlinde işrāk
Rûh-ı dilberdeki hâl-i siyâhı nuqta-i ʿirfânı bulamazsın*

Ser-be-zânü-yı meskenet: Baştan dize (tepeden tırnağa) kadar Allah'ın karşısında güçsüzlüğün farkında olma.

*Daği bāb-ı hayderde ser-be-zânü-yı meskenet ol
Çeker kanıñ haddâ ile yüziñ ber-turāb*

Sonuç

Osmanlı idaresinin son dönemlerinde doğmuş ve bu idarenin Kosova'da nihayete erdiği 1912 yılından sonra yaşayıp ilmi ve tasavvufi faaliyetlerde bulunmuş olan Priştineli Şeyh Mehmed Sezâi'nin yazdığı ve kendi şiirlerine de yer verdiği cönk şekil ve içerik olarak ele alınmaya çalışıldı. Müslüman Türk geleneğine bağlı kalınarak oluşturulan bu eserin, tertip ve imla bakımından ele alındığında, bir cönk olduğu anlaşılmıştır.

Konuyla ilgili yapılmış olan akademik çalışmalarda cönklerin öneminin hem sözlü edebiyat ürünlerinin kayda geçirilmesi hem de divan sahibi şairlerin kendi divanında geçmeyen şiirlerine rastlanabilecek olmasından ileri geldiği noktada bir görüş birliği olduğu anlaşılıyor. Bu çalışmanın konusu olan cönkte Sezâi dışındaki şairlerin şiirleri tenkitli metin bakış açısıyla ele alınamamış olmakla birlikte aslında cönke alınan şiirlerin bazılarında beyit, mısra veya dörtlüklerin yer değiştirdiği, atlandığı, mısralarda bazı ifadelerin farklı bir ifade ile değiştirildiği, şiirlerin bazen kısaltıldıkları görülmüştür. Fakat çalışmanın amacına bağlı kalınarak bu tür tespitlere burada yer verilmedi.

Cönkte toplam 84 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin on üçünde mahlas bulunmamakta, yetmiş birinde ise mahlas belirtilmektedir. Yetmiş bir mahlaslı şiirin elli üçü Kâdirî tarikatına bağlı şairlere aittir. Bu sayı Sezâi'nin Kâdirî tarikatına mensup şairlerce yazılmış olan şiirlere ilgisinin daha yüksek olduğunun bir göstergesidir.

Yapılan kaynak taramalarında Kosova'da cönklerle ilgili yazılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Şayet şimdiye kadar bu türden bir çalışma yapılmadıysa, bu çalışmanın bundan sonraki benzer çalışmalar için bir başlangıç ve örnek olacağı kuşkusuzdur. Osmanlı'nın bu topraklara gelişyle oluşan maddi olmayan kültürel mirasın şimdiye kadar az araştırılmış veya hiç araştırılmamış bir unsurunun ele alınmış olması bu çalışmanın önemini artırır. Bahse konu cönkün daha geniş bir okur kitlesine ulaşabilmesi için tıpkıbasım eşliğinde tenkitli metnin yayımlanması ayrıca önemlidir.

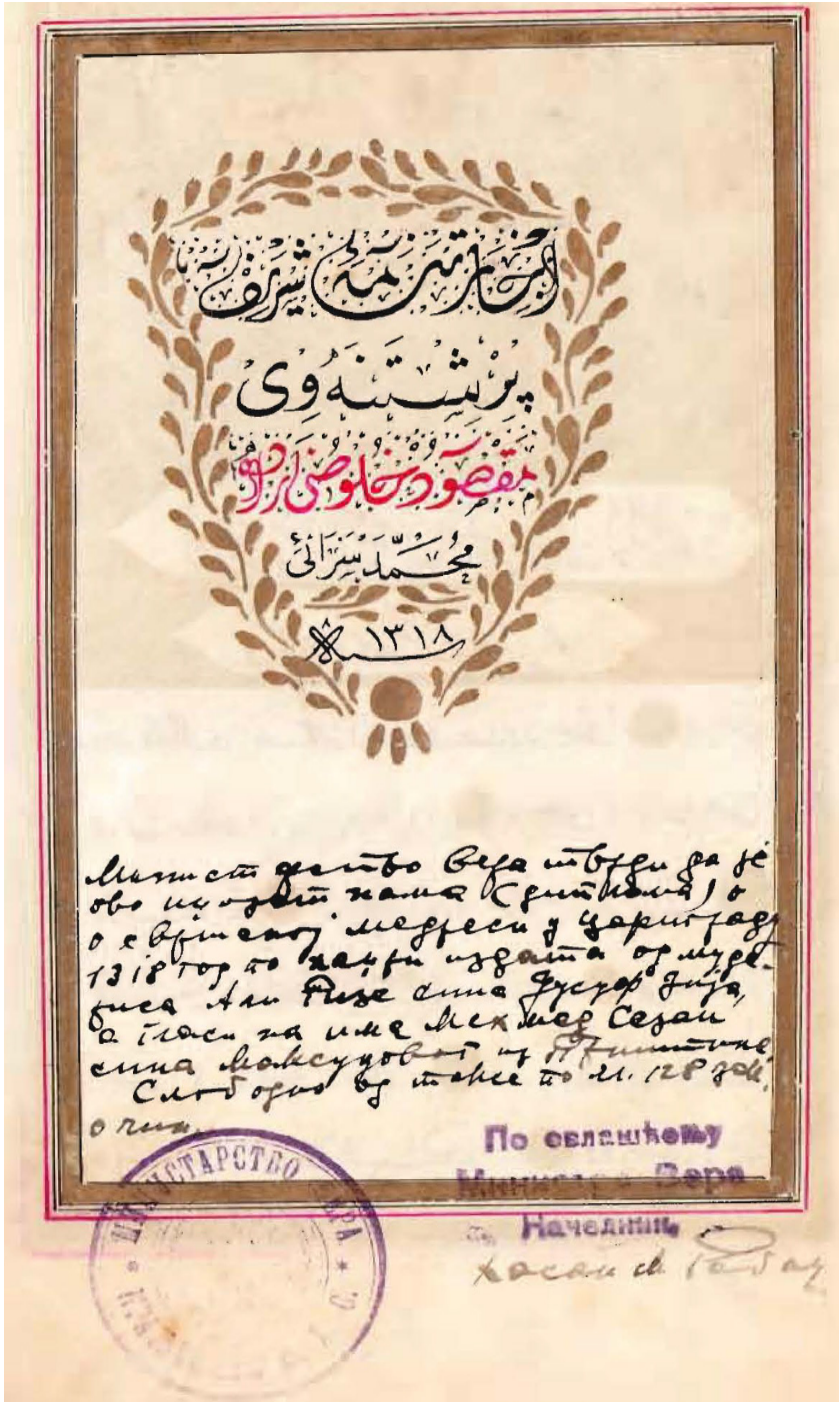
Kaynaklar/References

Aktepe, Münir. "Kosova". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 25 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova#1>

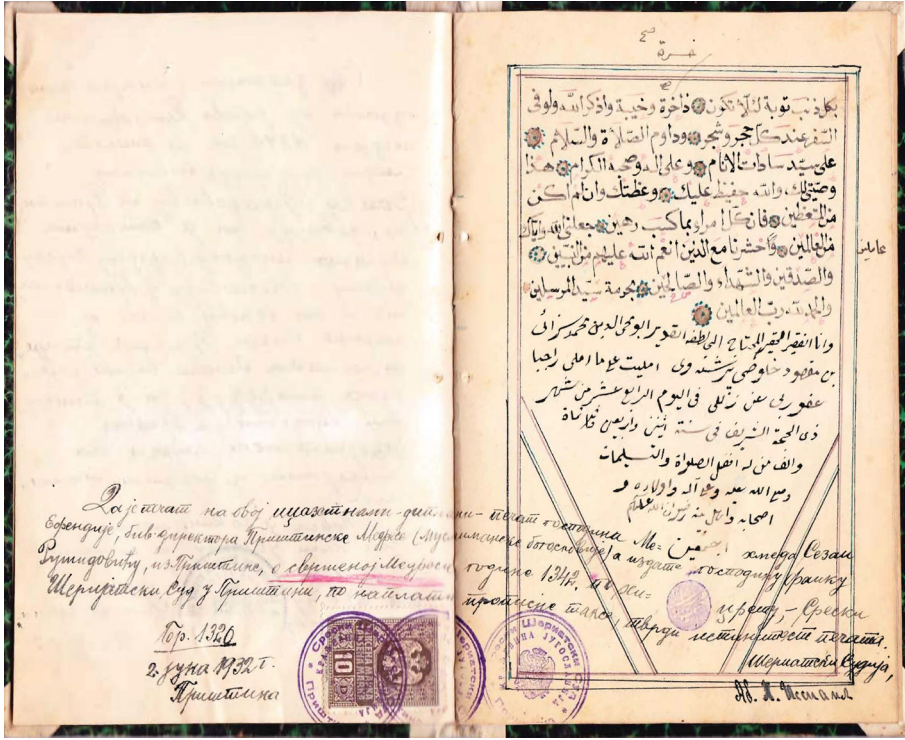
- Aslan, Halide. “Osmanlı Son Döneminde Kosova’da İhtidâ (İslâmlaşma Süreci) Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/1 (2011), 165-88. Erişim 12 Ocak 2023. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001062
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri - Yugoslavya (III. Kitap)*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2000.
- Bal, Mikail Türker. *Kosova’da Kâdirilik*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Barkan, Ömer Lütfi. “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”. *İnsan&İnsan*, 5 (2015), 5-37. Erişim 12 Şubat 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/insanveinsan/issue/26620/279999>.
- “Bashkësia e Tarikateve të Kosovës”. Erişim 14 Şubat 2023. <https://btkonline.net/>.
- Bilgin, A. Azmi. “Sinaiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 27 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sinaiyye>.
- Çehajić, Džemal. *Derviški redovi u Jugoslovenskim zemljama*. Sarajevo: Orijentalni Institut u Sarajevu, 1986.
- Clayer, Nathalie-Popovic, Alexandre. “Osmanlı Döneminde Balkanlardaki Tarikatlar”. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, ed. Ahmet Yaşar Ocak. 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, 301-21.
- Emecen, Feridun. “Kosova Savaşları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 22 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova-savaslari>
- İbrahim, Mehmet. “Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi”. *Vakıflar Dergisi*, 24 (1994), 291-306.
- İbrahimgil, Mehmet Z.-Konuk, Neval. *Kosova’da Osmanlı Mimari Eserleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.
- İnalçık, Halil. “Türkler ve Balkanlar”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, 3 (2005), 20-44.
- İnalçık, Halil. *Devlet-i ‘Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*. 59. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- İzeti, Metin. *Balkanlar’da Tasavvuf*. İstanbul: Gelenek, 2004.
- Kahraman, Seyit Ali. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Kaleşi, Hasan. “Najstarija vakufnama u Jugoslaviji”. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 10 (1961), 55-73.
- Kemiksiz, Mehmet, “Hicaz Hümayun İlahi Gizlice Şaha Buyur”. *YouTube*. Yayın Tarihi 5 Mart 2023. https://www.youtube.com/watch?v=H4_7tTVfbU0
- Kiel, Machiel. “Priştine”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 23 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/pristine>.
- Kiel, Machiel. “Sarı Saltuk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 12 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sari-saltuk>
- Mehmeti, Sadik. *Shkollat dhe arsimi në Kosovë 1830-1912*. Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2019.
- NEY, Ney Yapım Merkezi. “Aranan: Nota Arşivi, İlahiler”. Erişim 12 Mart 2023. https://www.neyzen.com/nota_arsivi/01_ilahiler/037_hicaz_humayun/gizlice_saha_buyur.pdf
- Özergin, Kemal-Kaleşi, Hasan-Eren, İsmail. “Prizren Kitabeleri”, *Vakıflar Dergisi*, 7 (1968), 75-96.
- Özuygun, Ali Rıza. *Hasan Sezâî’nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Dîvanı’nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Rexhepaqi, Jashar. *Dervishët, rendet dhe teqetë në Kosovë, Sanxhak e në rajonet tjera përreth, në të kaluarën dhe sot*, Pejë: Dukagjini, 1999.
- Selçuk, Hava. *Osmanlı İdaresinde Priştine*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2016.
- Sezikli, Ubeydullah vd. *Evlad-ı Fatihandan Kadim Sesler Balkan İlahileri 2*, İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020.
- Vırmaç, Raif. *Kosova Tekkeleri, Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları*, İstanbul: Sufi Kitap, 2010.
- Yavuz, Kemal. “Türk Şiirinde Nazire”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10 (2013), 359-424. <https://doi.org/10.15247/dev.155>

Ekler/Appendices

Ek 1: Mehmed Sezâî'ye ait icazetnamenin ilk sayfası.

Ek 2: Priştine Medresesi Müdürü sıfatıyla Mehmed Sezâî tarafından Faik Ruşidovîç (Faik Efendi Maloku) adına düzenlenmiş olan icazetnamenin Priştine Şeriat Mahkemesi tarafından tasdikine ilişkin Sırça şerhin yer aldığı sayfalar. İcazetnamenin tasdiki 2 Temmuz 1932 tarihinde yapılmıştır.

Ek 3: Cönkün fihristi¹⁸

Varak	Başlık	Mahlas	Başlangıç
1b	Hü	Sezâ'î	Bağdâd' dir mekânı
2b	İlâhî	Şemsî	Gönülde buldum esrâr-ı Üveysi
3b	İlâhî	Sezâ'î	Tevhîd bağının açmış gülleri
4b	İlâhî	Şemsî	Gel gülşen-i tevhide
5b	İlâhî	Fethî	Gizlice şâha buyur
6b	İlâhî	Bedrî	Zât-ı hakkiñ gavş-ı
7a	İlâhî	Sezâ'î	Merhabâ hoş geldiñ
7b	İlâhî	Sezâ'î	Gönülde gizli cânım
8a	İlâhî	Hüdâ'yî	Ne eyleyeyim dünyâyı
8b	İlâhî	Şemsî	Çün girip dervîşi oldum
9b	İlâhî	Sezâ'î	Günâhımdan ümidim çokdur
10b	İlâhî	Şemsî	Bu Zeyne'l-âbidindir
11b	İlâhî	Sezâ'î	Terk eyle sevâ'yı
12a	Beyt	Sezâ'î	Ne tâlibim ol dahî odaya
12b	İlâhî		Gel sıdkile bende ol
13b	İlâhî	Ƙuddüsî	Âşîk Yezdân
14b	İlâhî		Firdevsî a'lâ'ya girmek dilerseñ
15a	İlâhî		Gubâr-ı pâyma almam cihânı
15b	İlâhî	Eşref-zâde	Ey Allâhum beni senden ayırma
16a	İlâhî	Yünûs	Rûmda Âcemde âşîk olduğum

18 Cönkte 74a ve 74b sayfalarında müellifin kendisi tarafından oluşturulmuş bir fihrist yer almakla birlikte, kâğıt aşırı derecede yağlandığından, çalışma yazarları tarafından metne sadık kalınarak ayrı bir fihrist oluşturuldu.

Varak	Başlık	Mahlas	Başlangıç
16b	İlāhī	Yūnūs	Seyyāh olup şu ʿālemde gezerken
17b	İlāhī	Şemʿī	Göster cemālīñ şemʿini
18a	Beyt		Ey nūr didim
18b	İlāhī	Nūrī	Yanmağdan uşanmazam Allāh
19b	İlāhī		Yā Resulullah cemālīñ
20a	İlāhī	Ümmi Sinan	ʿAciz kaldım bugün
20b	İlāhī	Şemsī	Vāsıl olmaz hağka kimse
21a	İlāhī	Selīm	Feyz irişdi pīrimden
21b	İlāhī	Ḳuddūsī	Medīne menzili vaḫy-ı Ḥüdādır
22b	İlāhī	Ḳuddūsī	Ey rahmeti bol pādīşāh
23b	İlāhī	Niyāzī	ʿAşkıñla yandım yakıldım Allāh
24b	İlāhī	Niyāzī	Cān yine bülbül oldu
25b	İlāhī	Niyāzī	Ey derde dermān isteyen
27b	İlāhī	Misrī	Hağkı seven ʿaşıklarıñ
28a	Medhiye	Sezāʿī (Gülşeni)	Ḥazret-i hağkıñ ḫabībi
28b	İlāhī	Niyāzī	Her yeri ḫüsünüñ gülīstān eylemiş
29b	İlāhī	Niyāzī	Dermān arardım derdime
30b	İlāhī	Niyāzī	Ḥüdāñiñ şunʿına āyine ʿālem
31b	İlāhī	Ḥüdāyī	Gider şekk ü inkārı
32b	İlāhī	Eşrefoğlı	Elif; Allah'ın kāmı
34b	İlāhī	Bedrī	Muʿazzez sır-ı yezdāñı
36b	İlāhī	Bedrī	Vefā ile ʿaşka uyan
37b	İlāhī	Yūnūs	Senden yaradan Allāh
38a	Gazel	Nesīmī	Dil penāñı kibriyādır
38b	İlāhī	Seyyid Nesīmī	ʿĀlem yüzüne şaldı
39b	İlāhī	Seyyid Niżāmoğlı	Mevlām ver ʿaşkıñı baña
40a	Münacāʿat	Nesīmī	Ḥazret-i Şemsī Ḳudsī
40b	İlāhī	Sezāʿī	Vir göñlüñi mevlāya
41b	İlāhī	Sezāʿī	Zıkr idenler Mevlāyı
42b	İlāhī	Şemsī	Ey olanlar tālibi kenzineʿi esrār-ı Hū
43a	İlāhī	Eşrefoğlı	Tecellī-i şevḫ-i didārñ
43b	İlāhī	Ḥüdāyī	Tecellī-i cemāl ister
44b	Hū	Sezāʿī	Taḫtğāh-ı kibriyādır
45b	Nażire		Himmat keyfinden bir bāde şun
46a	Hū	Sezāʿī	Bir bāde-ger nüş idilir
46b	Hū	Sezāʿī	Çeşm-i biçāre göñül
47a	Hū	Sezāʿī	Göñül vātan içre
47b	Hū	Sezāʿī	Yā Rabbī nūrñ ki her zerrede
48b	Hū	Sezāʿī	Vücüdñ ziyālı oldu
49b	Hū	Sezāʿī	Gel ey rühümde rüh-ı revānım
50b	Hū	Sezāʿī	Degildir kimse cāvīdāñı
51b	Hū	Sezāʿī	Şeyḫñ eşigñinde başıñı ḳo
52b	Gazel	Sezāʿī	Ḳapunda ser virenler
53a	Gazel	Sezāʿī	Ḥaşret duy
53b		Sezāʿī	Ey bī-vefā noldı
54b			Rehber-i nūr-ı mücessem
56a		Sezāʿī	ʿAceb mirāt-ı muşaffādır
56b	İlāhī	Seyyid Niżāmoğlı	ʿAşkıñla çāk olsa bu ten
57b	İlāhī	Yūnūs	Sen bu ğaflet uyḳısından
58b	Hū	Sezāʿī	Cīhnda bī-vefā olmağ ḳadar
59b	Hū	Sezāʿī	Meyḫāne-i ʿaşka giriş
61b	Hū	Şemsī	Bir mürtede kim bende-i fermāñ
63b	İlāhī	Yūnūs	ʿAşık oldum ben Allāhñ adına
64b	İlāhī	Cemālī	Bir er arardım
65b	Arnavudca		En vllazni djal e plak
67b	Hū		Zoti nʿkuran ka urdhnu
68b	Hū	Selīm	Cihañda ḳuḫbuʿl-aḳḫāb
69b	Hū	Fuzūlī	Vaşlıñ baña ḫayat verir
70b			Min Mekkete veʿl-beytiʿl-emced
71b		Sezāʿī	Gördik cemāl ü sır-ı şāmi
72b	Gazel		Tende cānım cānda cānānım
72b	Naʿt		Bir muʿazzam pādīşāhsñ
72b	Gazel		Ne mürimdir ne ḫıvadır
73a	Gazel	Ḥıfzī	Ervāḫ bugün şüret-i insāna gelürler

Ek 4: Vir gönliñi mevlâya ilahisi (40b/41a)

